

Лилјана ТОДОРОВА

ГЗАВИЕ МАРМИЕ И ЈУЖНИТЕ СЛОВЕНИ¹⁾

(ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА)

Резиме

Докторската дисертација на Лилјана Тодорова *Гзавие Мармие и Јужниите Словени* опфаќа 331 страница поделени на следниве поглавја:

Прелиминарен дел

Увод

Прв дел

- I. Гзавие Мармие, неговиот живот и неговите патувања.
- II. Гзавие Мармие како писател.
- III. Гзавие Мармие, истражувач на странските литератури:
 - A) Иницијатор на компаративната книжевност.
 - B) Иницијатор на славистичките проучувања во Франција.

Втор дел

- I. Интересот на Гзавие Мармие за Јужните Словени.

¹⁾ Дисертацијата е напишана и одбранета на француски јазик. За насловот на оригиналот: XAVIER MARMIER ET LES SLAVES DU SUD, авторот доби претходна писмена согласност од Филозофскиот факултет во Париз, посебно од професорот на Институтот за компаративна книжевност на Сорбона, Шарл Дедејан. Дактилографскиот текст на дисертацијата доби лауреат од Академијата на науките и уметностите од Безансон, на 9 јуни 1972 година.

- II. Престојот во Белград во 1845.
- III. Патување по Јадранскиот брег и во Црна Гора (поглавје со 7 потпоглавја во врска со етапите од итинерерот на писателот).
- IV. Гзавие Мармие, истражувач и интерпретатор на народното творештво на Јужните Словени.
- V. Изворите со кои се служел.

Заклучок

Библиографија

Три индекси (индекс на автори, индекс на имиња и индекс на предмети).

Текстот на дисертацијата опфаќа и еден необјавен текст на Гзавие Мармие — превод на една српска народна песна — што авторот го нашол во ракописот на личниот *Дневник* на писателот како и богата *фойокојтиска документација*, резултат на архивските истражувања на авторот во Франција и во пекои краишта од Југославија во кои Мармие престојувал.

Во *Прелиминарниот дел* се прави хронолошки осврт и класификација на постоечката литература за животот и делото на Гзавие Мармие: впуштајќи се во кратка критичка анализа, низ која уважува, но и оспорува некои моменти од делата на своите претходници, авторот укажува на потребата да се даде позадоволувачка анализа на делото на Мармие, со којашто ќе се истакне онаа област што е решавачка за значењето на овој писател, областа на неговите истражувања свртени кон странските литератури. Притоа посебно е истакнато дека, сè до денес, една од важните компоненти на книжевното наследство на овој писател и љубител на народното творештво — интересот кон животот, историјата и литературата на јужнословенскиот свет — останала, речиси, наполоно непозната и дека постои опасност да падне во заборав. Оттука се објаснува потребата од една ваква студија што за главен предмет ќе има да ја осветли славистичката определеност на писателот Гзавие Мармие и да ја претстави како увод во интересирањето на француската јавност кон јужнословенскиот свет и иницијатива за славистички проучувања воопшто во Франција.

Откако низ *Уводот* се објаснува појавата на Гзавие Мармие која, заедно со субјективниот момент (меѓу другото: желба за патување и запознавање на другите народи), ги интерпретира аспирациите и потребите на неговото време за запознавање на оваа *terra incognita*, се поставува проблемот на проучувањето и се утврдува методот на работа

што ќе се базира, главно, врз необјавени податоци и документи од архиви, од една страна (од Безансон, Понтарлие и некои градови од Далмација и Црна Гора) и, од друга страна, врз податоци од ракописот на личниот *Дневник* на писателот што се чува во Академијата на науките и уметностите во Безансон. Се оформуваат два дела на студијата:

Првиот дел со своите поглавја всушност претставува монографија за Гзавие Мармие што ги дополнува или коригира досега познатите факти за Мармие—романсиер, поет, патеписец и преведувач. (За одбележување е, на пример, придонесот на Лилјана Тодорова околу утврдувањето на точниот датум на раѓањето на Мармие врз основа на архивски материјали од неговиот роден град Понтарлие, како и околу определувањето на редоследот на неговите патувања низ јужнословенските краишта). Главна цел е да се даде синтеза на дефиницијата на делото на овој писател, патописец, преведувач, член на Француската академија, дело чија вкупност претставува еден вид енциклопедија интересна колку за читателот што бара забава и разонода, толку и за научникот во потрага за знанија. Со укажувањето дека во животниот пат на Мармие има доста непознати моменти, се пополнуваат повеќе празнини, што овозможува покомплетно да се анализира делото на писателот и да се даде општа оценка на неговиот талент. Л. Тодорова го дефинира како задоцнет романтичар, но романтичар извонреден и кому не му недостига оригиналност. Зашто, неговите квалитети: способност за набљудување, точност и објективност при изложувањето, дарба за избор на детали, интелектуална и морална чесност, прават од него нешто повеќе од писател, научник, иако научник од една ера на која сè уште ѝ се непознати барањата на нашата научна ера, критичар, исто така, како што впрочем, го окарактеризирал веќе Пјер Моро и на крајот она што е и уште посигурно, преку рафинираната култура и дух отворен кон секакви новости, еден од пионерите на компаративната книжевност од редот на Ампер, Филатет Шал, Кине и други проучувачи на странските литератури. Авторот доловува две личности спосени во овој писател: човек од наука, скроман и објективен, од една страна, и поет надарен со имагинација и лиризам, од друга.

Предочено е, меѓутоа, и тоа дека Мармие се препуштил донекаде на својата леснота за пишување, па му се случувало да биде развлечен, да се губи во обопштувања и детали што понекогаш кажуваат премногу, а понекогаш се недоволни. Со еден збор, му недостигала стилска техника што, меѓутоа, не значи дека бил слаб стилист. Посебен придонес на авторот овде е што успева овој писател да го претстави во светлината што тој ја заслужува, подвлекувајќи дека спонтаноста, искреноста и живописноста, со кои се одликува неговата импресионистичка проза, ги прават неговите дела и пријатни и инструктивни за читателот.

Вториот дел е централниот и најзначајниот дел од докторската дисертација на Л. Тодорова. Истражувањата овде имаат за цел да докажат дека јужнословенската етапа само ја комплетира литературната

дејност на овој писател со навистина зачудувачки активности за она време, интереси и знаења, еден од оние ретки литературни дејци чие значење расте со тоа колку подобро се запознаваат.

Во билансот на доминантните достигнуања може да се вброи следното : овде се реконструира итинерерот на три патувања на Мармие низ нашите краишта (Словенија, Далмација, Црна Гора и Белград), се определува, врз база на архивски документи, точниот датум на неговите патувања и се прецизира времетраењето на престојот во одделни места. Потоа, (во најзначајното поглавје IV) се определува карактерот на неговиот творештво што се однесува на Јужните Словени. Се покажува дека овде се работи не само за преводи од нашето народно творештво, туку, што е и позначајно, за обид да се даде еден вид историја на нашата народна книжевност, илустрирана со многубројни примери во проза, кои понекогаш се само анализи, понекогаш адаптации, а често и преводи во висгинска смисла на зборот. Служејќи се со паралелни цитати, авторот укажува на варијациите во текстот што Мармие си ги дозволил во своите преводи, но истовремено и истакнува дека непознавањето на српскохрватскиот јазик не претставувало за Мармие пречка да ја сфати душата на оваа народна поезија и високо да ја цени (ја споредувал со *Илијада*). Вниманието на Л. Тодорова потоа се задржува посебно на преводот на една српска приказна, со што се одбележува улогата на Мармие меѓу ретките преведувачи на нашите народни приказни.

Во резултатите на овој труд спаѓа и тоа што се утврдуваат и изворите со кои писателот се служел било при редактирањето на своите текстови, било при преведувањето и во кои најглавно место заземаат германскиот превод на збирката народни песни на Вук Караџиќ од Талвј, потоа на Герхард и францускиот превод на Елиз Војар. На ова прашање авторот со право му посветува цело поглавје (поглавје V), а имала можност богато да го документира давајќи опис на словенскиот фонд на личната библиотека на писателот што го проучила при својот престој во неговиот роден град на кој е завештана библиотеката. Освен што подвлекува извесни раритети во тој фонд, авторот, имајќи ги во раце книгите, наведува особено такви што Мармие, според посветите или неговите лични забелешки на нив, ги купил или добил како подарок во нашите краишта. Со тоа се успева да се укаже и на извесни контакти што писателот ги воспоставил со луѓето од нашите краишта.

При критичката, пак, анализа на патеписните белешки на Мармие (поглавје III), Л. Тодорова има за цел да ги контролира фактите и изјавите на писателот, при што најчесто се служи со паралелно прикажување на текстови на Мармие, од една страна, и на неговите книжевни информатори, од друга, во прв ред на Фортис, Карара, Редлих, Кол, Каса-Лавале, Фориел, Вилкинсон, Пејтн. Целта на ваквиот пристап е да се укаже на :

а) извесни предрасуди, претерувања, генерализации, субјективистички констатации и неточности кај Мармие и

б) на изворите со кои тој се служел при редакцијата на текстот и на начинот на кој ги користел.

За таа цел, освен текстови, употребени се и гравури, со кои се укажува на користениот материјал при описот на народните носии од нашите краишта (на пример, најчесто гравури од книгата на Карара: *La Dalmazia Descritta*). Како дополние на ова се откриваат и личности со кои Мармие дошол во директен контакт за време на своите патувања низ нашите краишта и кои, исто така, му служеле како информатори за животот и обичаите на нашите народи.

Сумирајќи ги своите резултати, Л. Тодорова го изведува *Заклучокој* во кој го оправдува интересот за активноста на Мармие во врска со Јужните Словени и, не пропуштајќи да укаже на она што е субјективно во неговите заклучоци, укажува дека сликата што Мармие ја дал во своите дела за историјата, литературата, животот и обичаите на нашите народи е, општо земено, објективна. Во овој заклучок се проследува и одгласот на кој наишле делата на Мармие во францускиот печат, како и во активноста на оние писатели за кои Л. Тодорова смета дека се од „школата“ што Мармие ја создаде, имено Пјер Лоти и Шарл Ириарт.

Подвлекувајќи дека неговото значење би било, секако, поголемо ако ги имал лигвистичките познанија на еден Огист Дозон и ако помалку прибегнувал кон својот извор — Талвј, авторот на крајот истакнува дека славистичката активност на Мармие се покажала сепак плодна и довела до среќни иницијативи и нови елементи во проучувањето на Јужните Словени во Франција.

Акцентот на студијата на Л. Тодорова е ставен токму на тоа да се определи местото што му припаѓа на Мармие во словенското поглавје на француската литературна историја. Таа притоа го вбројува во редот на оние писатели што го овозможиле преминот од романгичарскиот интерес за туѓите народи и нивните книжевности (Нодие, Мериме) кон автентичната славистичка наука што ја имаме денес во Франција.

Докторскиот труд на Л. Тодорова со тоа фрла нова светлина врз ликот на Гзавие Мармие — пионер во француската славистичка наука. Работен стручно и студиозно, солидно фундиран врз архивски истражувања како и врз користење на една богата литература, овој труд претставува строго научно дело со посебен придонес во проучувањето на еден значаен период од француската литература кога се создаваше науката за компаративна книжевност, односно кога јужно-словенската книжевност (тука мислиме не само на народното творештво, туку и на творештвото на Његош и на некои писатели од стариот Дубровник, за кои, според Л. Тодорова, Мармие доста ласкаво се искажал во своите дела) ги правеше своите први чекори по светот.

Посебен впечаток во трудот на Л. Тодорова остава методскиот пристап кон материјата, при што посебно место зазема додатокот кон тезата — трите индекси — со кои авторот придонесува за прегледноста на својата тематика и за олеснувањето на работата при консултирањето на трудот.

Liljana TODOROVA

XAVIER MARMIER ET LES SLAVES DU SUD¹⁾

R é s u m é

Comme il nous a paru que l'étape sud-slave de l'activité littéraire de Xavier Marmier restait encore insuffisamment connue, négligée quelque peu et même perdue dans l'oubli, nous nous sommes proposé de dégager dans le cadre général de ce travail la manière et la mesure dans lesquelles ce grand voyageur a révélé au public français le pays, la vie, la littérature et l'histoire des Slaves du Sud.

Notre démarche était la suivante: sur la base des oeuvres publiées de Marmier, de son *Journal* intime d'une part, et des documents d'Archives de Pontralier, sa ville natale et des villes de la côte adriatique d'autre part, nous avons tâché d'établir l'itinéraire des voyages de Marmier parmi les Slaves du Sud et de révéler quelles influences plus particulières l'y avaient amené. Nous sommes passée ensuite à l'analyse et à la critique de ces récits de voyage et de ses traductions au cours de quoi, en recourant à une présentation parallèle de textes confrontant ses témoignages avec ceux de ses prédécesseurs, nous avons contrôlé les faits et vérifié ses déclarations. Cet examen a compris successivement deux aspects:

a) révélation de certains préjugés, de certaines exagérations, généralisations, inexactitudes de Marmier;

b) recherche des sources où il a puisé ses renseignements.

Certes, ne séjournant que peu de temps dans nos régions, il était amené à généraliser hâtivement et à noter, bien que rarement il est vrai, des détails insignifiants et pas toujours exacts. Mais bien que son impartialité et sa justesse ne soient pas toujours totales, l'image qu'il s'était faite de notre histoire, de notre littérature, de notre vie en général, est, en gros, objective. Evidemment, s'il avait eu la connaissance linguistique d'un Dozon, s'il avait pu moins recourir à la source allemande de Talvj, son rôle en tant qu'interprète du folklore sud-slave aurait été encore plus méritoire. Mais si

¹⁾ Thèse pour le doctorat ès lettres, rédigée en français.

son activité slavissante se montra modeste, elle fut féconde en heureuses initiatives et apporta des éléments nouveaux et remarquables à l'étude des Slaves du Sud en France.

Or, bien des éléments rendent Marmier digne d'une place plus haute dans la littérature française. S'il fut un écrivain bénéficiant de mille suggestions, il fut aussi, et en grande partie, un initiateur qui, en ouvrant des perspectives très riches, joua un rôle de charnière: il clôt la série des précurseurs qu'il dépasse par le caractère de son oeuvre — des slavissants romantiques (Nodier, Mérimée) — et ouvre la série des véritables savants. Notre étude met l'accent sur ce point justement: faire émerger Marmier de son obscurité et lui restituer la considération qu'il mérite, tout en prouvant que son apport personnel souvent négligé, sinon même minimisé, était évident.